

UN MORMÂNT JAMNAJA CU LESPEDE DE PIATRĂ LA CHERSĂCOSU (COM. DUDA – EPURENI, JUD. VASLUI)

DE

VICU MERLAN, FLORENTIN BURTĂNESCU, ALEXANDRA COMȘA

Pe partea dreaptă a drumului Iași – Albița – Huși (DN 28) venind dinspre Albița, în dreptul stației de autobuz din apropierea satului Chersăcosu (com. Duda – Epureni, jud. Vaslui) se află resturile unui tumul distrus în proporție de 80 %. Movila făcea parte dintr-un aliniament tumular întins pe direcția NV-SE, amplasat pe culmea Dealului Galben, în zona satelor Chersăcosu și Pogănești, aliniament care continuă spre N și NV, pe terasa superioară a Prutului (Pl. I/1).

În anii '60, cu ocazia lucrărilor de amenajare a șoselei Iași – Huși, partea centrală și sud-estică a tumulului din dreptul stației de autobuz Chersăcosu a fost complet înlăturată, restul movilei rămânând expus factorilor de eroziune. Primele urme ale prezenței unor complexe funerare în partea nedistrusă a tumulului au apărut în 1993, pentru ca, în 1994, un sondaj de salvare efectuat aici să ducă la descoperirea unui mormânt de înhumatie (M 1), păstrat parțial, înzestrat cu inventar ceramic și metalic, care ar putea data din epoca fierului¹. În august același an, partea de tumul rămasă a fost supusă unei noi intervenții distructive, prin excavare, ocazie cu care, întâmplător, a fost găsit și mormântul cu lespede de piatră (notat M 2)² (Pl. I/2).

Înainte de a doua decapare, tumulul se mai păstra pe o lungime de 21,5 m și lățime de 8 m (măsurată NE-SV), având înălțimea de 3,5 m de la nivelul lutului galben. Mantaua era alcătuită din sol cernoziomic de culoare neagră.

M 2 a apărut la 3,30 m NV de centrul presupus al movilei și la 0,80 m SV de M 1, la adâncimea de 3 m de la suprafața movilei. Fundul gropii mormântului era ușor adâncit în lutul viu. Camera funerară (Pl. I/3) avea formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite (dimensiuni reconstituite: 1,10 × 0,65 m) și spre fund se îngusta ușor (dimensiuni reconstituite: 1 × 0,55 m). Adâncimea gropii era de 0,60 m. Deasupra camerei funerare, pe axul lung al gropii, a fost așezată o lespede masivă de calcar cu urme vizibile de prelucrare, distrusă parțial de excavator în timpul celei de-a doua decapări din vara lui 1994. Partea din lespede care lipsește – cea aflată deasupra jumătății inferioare a scheletului – nu a mai putut fi recuperată.

Lespedea (Pl. I/4), care a avut inițial probabil o formă dreptunghiulară, are suprafețele atent prelucrate, iar colțurile părții superioare minuțios rotunjite. Dimensiunile piesei păstrate: lungime 0,48–0,84 m; lățime 0,86 m; grosime 0,16–0,20 m.

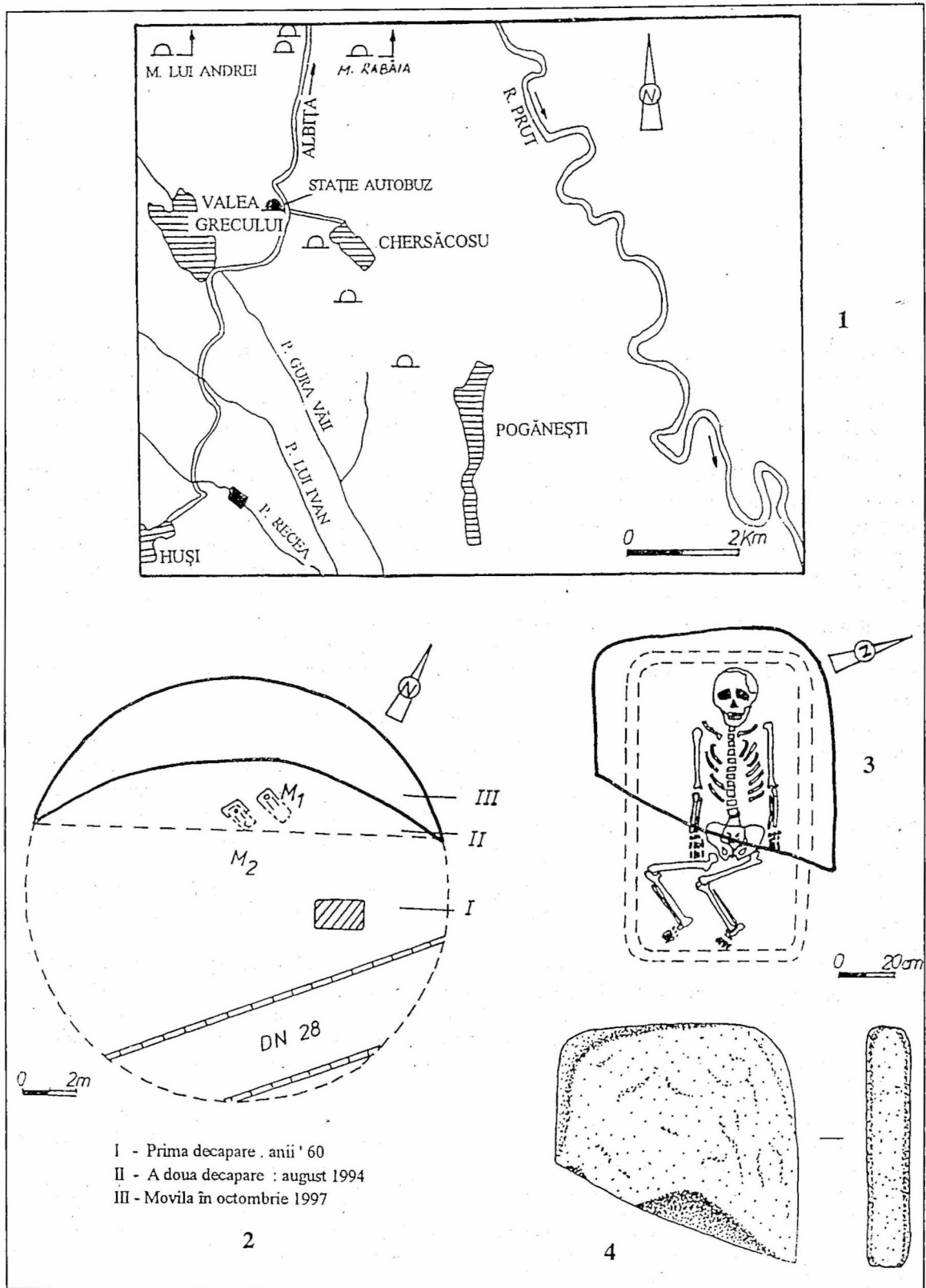
Pe fundul camerei funerare se afla un schelet de copil (3–4 ani), în poziție chircită pe spate, capul cu privirea în sus, brațele pe lângă corp, picioarele, inițial cu genunchii în sus, căzute spre dreapta³. Capul era orientat pe direcția vest-nord-vestică. Oasele scheletului erau friabile. Nu s-au semnalat urme de așternut și nici ocră sub formă de pulbere sau bulgări. Pe oasele craniului s-au observat totuși urme de culoare roșie. Cu excepția unui os provenind probabil de la un cubitus de pasăre, mormântul nu a avut inventar (vezi Anexa).

¹ Sondajul a fost efectuat de Vicu Merlan, muzeograf la Muzeul Municipal Huși, pe atunci student.

² Semnalarea acestei descoperiri precum și observațiile de teren privind caracteristicile mormântului Jamnaja cu lespede de piatră i le datorăm lui Vicu Merlan. În octombrie 1997, împreună cu acesta, ne-am deplasat la locul descoperirii, unde am verificat și completat datele privind amplasarea și dimensiunile tumulului păstrat, precum și forma și dimensiunile lespedii de piatră, care

încă se mai afla pe loc. Materialul osteologic a fost recuperat și predat pentru analiză d-rei Al. Comșa de la Institutul Român de Tracologie (București). (Vezi Anexa).

³ Varianta 11/grupa I de poziții, cf. tipologiei lui E. V. Jarovoj, *Drevnejšie skotovodčeskie plemena Jugo-Zapada SSSR*, Kișinev, 1985, p. 38, fig. 2/11 sau poziția F, conform clasificării lui Al. Häusler, *Die Gräber der älteren Ockergrabkultur zwischen Dnepr und Karpaten*, Berlin, 1976, p. 8, fig. 1/F.

Planșa I. Chersăcosu - „Stația de autobuz”: 1, plan de situație; 2, planul general al movilei; 3, M2; 4, lespedea de piatră.

În mantaua tumulului, în apropierea lui M 2, dar la 0,50 m deasupra lui, în manta, s-au aflat resturile unei vetre (sau rug), destul de bine păstrate, care în profil au apărut sub forma unor lentile constituite din cenușă, pământ ars și cărbuni, având o grosime de 0,20 m. Nu se exclude ca acest complex să fi avut legătură cu M 2.

Data fiind starea actuală a movelei, o reconstituire a modului de ridicare a ei nu mai este posibilă. Pentru M 2 ni se pare totuși mai verosimilă atribuirea sa categoriei mormintelor tumulare secundare (pentru care deci nu s-a construit o manta proprie⁴). Nici alte variante nu sunt excluse, având în vedere că nivelul de săpare al gropii pare a fi fost nivelul vechi de călcare. În ceea ce privește raportul cronologic dintre M 1 și M 2, o serie de indicii (adâncimile de descoperire a mormintelor, eventual, relația lor stratigrafică – indirect afirmată de faptul că M 1 aparține foarte probabil categoriei mormintelor săpate în manta –, inventarul) pledează pentru o vechime mai mare a celui de-al doilea.

Prin elementele de rit și ritual, precum și prin modul de construire și acoperire a camerei funerare, M 2 se atribuie fie celui mai timpuriu orizont Jamnaja din partea de vest a arealului ei de răspândire, fie perioadei sale clasice din aceeași zonă. Dacă apariția unui mormânt Jamnaja la vest de Prut nu este o surpriză, în schimb, prezența aici a unei înmormântări atribuită acestor comunități, la acoperirea căreia s-a utilizat piatra sub forma unei lespezi prelucrate reprezintă o noutate.

Pentru desemnarea pieselor de tipul celei de la Chersăcosu se utilizează denumiri diferite. În cea mai recentă sinteză asupra sculpturii monumentale a comunităților timpurii de agricultori și păstori din nord-vestul Mării Negre, în categoria sculpturilor din piatră au fost incluse lespezile prelucrate de forme geometrice (tip căruia i-ar aparține în această clasificare și piesa noastră), stelele, sculpturile antro- și zoomorfe, reliefurile⁵. E. V. Jarovoj, ca și alți cercetători, preferă însă pentru categoria de descoperiri din care face parte și lespezea de la Chersăcosu termenul de „stele antropomorfe primitive”⁶.

Deși din lespezea de la Chersăcosu lipsește o bună parte (foarte probabil cea inferioară a piesei), tipologic ea nu poate aparține, conform clasificării lui E. Ju. Novickij, decât tipului I (lespezi de formă dreptunghiulară), fiind de atribuit uneia din grupele I A sau I B⁷. În categoria celor mai timpurii sculpturi din piatră, de sorginte eneolitică, usatoviană sau Jamnaja, au fost incluse, alături de altele, și grupele I A–I B, iar în urma analizei complexelor Jamnaja în care apar, s-a afirmat că mormintele principale cu lespezi de tip I B sunt de atribuit „primei grupe de înmormântări Jamnaja din nord-vestul Mării Negre”⁸.

În nord-vestul Mării Negre (provenind cu deosebire din stepa Bugeacului și din regiunea Nistrului Inferior) se cunosc azi mai mult de 120 de sculpturi din piatră, din care peste 80 descoperite în complexe Jamnaja⁹. Din Dobrogea cunoaștem o descoperire, „statuia – menhir” de la Hamangia¹⁰, iar din nord-estul Bulgariei, circa 10 stele antropomorfe¹¹. În ultima vreme, stele de piatră au apărut și în Bulgaria central-sudică¹². Deocamdată, în Muntenia și Oltenia nu se cunosc descoperiri de acest gen. În Transilvania stelele de la Gherla și Baia de Criș au fost și ele deseori legate, pe bună dreptate, de pătrunderile de populație dinspre stepele nord-pontice¹³, ele fiind de atribuit perioadei Bronzului timpuriu¹⁴. Cu excepția exemplarelor de la Ezerovo și a celor din Transilvania, toate celelalte stele din România și Bulgaria au fost descoperite în mantalele tumulilor, însă, deocamdată, numai piesa de la Chersăcosu a fost găsită nemijlocit într-un context funerar clar, ea servind drept acoperiș unui mormânt Jamnaja.

Nu este locul aici să insistăm asupra diferitelor opinii privind originea, semnificația, funcționalitatea și tipologia acestor obiecte. Cert este că descoperiri recente (Grigoriopol, Olănești) par a confirma ipoteza mai

⁴ Asupra tipurilor de morminte descoperite în tumuli, Fl. Bur-
tănescu, *Considerații asupra unor morminte tumulare de pe teri-
toriu Moldovei (perioada de tranziție – bronz timpuriu),
Thraco-Dacica*, XVII, 1–2, 1996, p. 105, nota 1.

⁵ E. Ju. Novickij, *Monumental'naja skul'ptura drevnejšich
zemledel'cev i skotovodov Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja*,
Odessa, 1990, p. 8, 20–21.

⁶ E. V. Jarovoj, *Drevnejšie monumental'nye izobraženija
Dnestrovsko-Prutskogo mezhdureč'ja*, în *Pamjatniki drevnejšego
iskusstva na territorii Moldavii*, Kișinev, 1989, p. 53–54.

⁷ E. Ju. Novickij, *op. cit.*, p. 23, fig. 1/1–4; 3/4–5.

⁸ *Ibidem*, p. 28.

⁹ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰ V. Pârvan, *La „statue-menhir” de Hamangia*, în *Dacia*, 2,
1925, p. 422–429.

¹¹ Plačidol I și II, Ezerovo, Nevši: G. Tončeva, *Novootkriti
antropomorfni ploči kraj Ezerovo, Varnensko*, în *Izvestija-Varna*,
18/3, 1967, p. 3–17; L. Bobčeva, *Novootkriti antropomorfni pa-*

metnici ot Tolbuchinsko, în *Izvestija*, Varna, 18/3, 1967, p. 213–
215; I. Panajotov/V. Dergačov, *Die Ockergrabkultur in Bulgarien.
Darstellung des Problems*, în *Studia Praehistorica*, Sofia, 7, 1984,
p. 99–116; E. Ju. Novickij, *Stely epochi rannego metalla na
Pravoberež'e Pruta i Nižnego Dunaja*, în *Drevnee Pričernomor'je*,
Odessa, 1993.

¹² T. II/Goljama Detelina: M. Kănčev, *Nadgrobna mogila II
(Goljamata Mogila) do selo Goljama Detelina, obščina Radnevo
(I)*, în *Marica-Iztok. Archeologičeski proučvanija*, 3, Radnevo
1995, p. 36.

¹³ Vezi printre alții, A. D. Alexandrescu, *În legătură cu sta-
tuile-menhir de la Baia de Criș*, în *SCIV*, 14/1, 1963, p. 145–150;
I. Ecsedy, *The People of the Pit-Grave Kurgans in eastern Hun-
gary*, Budapeșt, 1979, p. 18; H. Ciugudean, *Stela antropomorfă
de la Pianu de Jos (jud. Alba)*, în *Apulum*, 20, 1982, p. 60–61.

¹⁴ Pentru o altă datare a stelelor de la Baia de Criș vezi însă
O. Floca, *Statuile primitive antropomorfe de la Baia de Criș*, în
Sargetia, 4, 1966, p. 41–42, 44–46, cu bibliografia mai veche.

veche a lui D. Ja. Telegin și Al. Häusler, după care cele mai vechi sculpturi antropomorfe s-au putut afla în sanctuare eneolitice amplasate în apropierea sau în vârful tumulilor timpurii¹⁵. Deci originea ante – Jamnaja a stelelor din piatră nu mai poate fi pusă la îndoială. Prezența lor în mormintele Jamnaja (îndeosebi a celor timpurii) a fost explicată prin folosirea secundară a stelelor în calitate de material de construcție pentru acoperirea gropilor funerare, după distrugerea vechilor sanctuare¹⁶. În Dobrogea, nord-estul Bulgariei și Transilvania lipsesc deocamdată cele mai arhaice tipuri de stele, identificate în stepa Bugeacului, fiind prezente doar cele care sunt legate de orienturile Jamnaja mai noi¹⁷. Deși s-a remarcat faptul că evoluția formelor stelelor din această zonă o reflectă pe cea general constatată pentru nord-vestul Mării Negre, s-a presupus că, în nord-estul Peninsulei Balcanice „crescătorii de vite ai perioadei Jamnaja au creat un stil artistic propriu”, unor elemente de îmbrăcăminte prezente pe stelele de aici, necunoscute ca reprezentări în zona pontică, găsindu-li-se ascendențe în Asia Mică¹⁸. Astfel de elemente apar și pe stelele de la Baia de Criș; de altfel, similitudini din acest punct de vedere cu stelele din nord-estul Bulgariei au fost mai demult remarcate¹⁹.

Există argumente care pledează și în favoarea unui oarecare interes cultic manifestat de triburile Jamnaja față de acest gen de reprezentări în piatră, de exemplu apariția acoperișurilor din lespezi de aspect antropomorf²⁰. Acestea reflectă, așa cum s-a arătat, „un scop clar în legătură cu ritualul funerar”²¹. Ca dovadă indirectă în acest sens stă descoperirea unui mormânt Jamnaja târziu a cărui cameră funerară a căpătat intenționat un aspect antropomorf apropiat de cel caracteristic stelelor din piatră, prin aplicarea unor „praguri” din argilă (M14/T.14 Nagornoe, stepa Bugeacului)²². Interesant este și sistemul de construire și acoperire a fundului gropii M 1/T.IX Goran Slatina (Jamnaja, orizontul clasic) (nordul Bulgariei), care a determinat, privit de sus, realizarea pe fundul camerei funerare a unui contur specific stelelor antropomorfe²³. Prin urmare, nu poate fi exclusă posibilitatea ca populația Jamnaja să fie ea însăși făuritoare de stele antropomorfe²⁴.

Revenind la lespede-stelă de la Chersăcosu, din cele discutate mai sus, reiese limpede că importanța ei rezidă nu numai în faptul că este prima descoperire de acest tip din Moldova, dar, spre deosebire de toate sculpturile din piatră descoperite până acum la vest de Bugeac, ea este prima găsită într-un context arheologic clar. În fine, dacă încadrarea tipologică propusă pentru această piesă este corectă, atunci ea aparține celor mai timpurii grupe de sculpturi din piatră identificate pentru nord-vestul Mării Negre, ceea ce înseamnă că este mai veche decât celelalte stele descoperite în România și Bulgaria.

Prezența în mormintele culturii Jamnaja a resturilor osteologice provenind de la păsări este destul de bine documentată în arealul ei vestic de răspândire (Fricăței, Kislica, Primorskoe, Gradeška, Glăvănești Vechi, Gurbănești, Plenita). Se poate presupune că nu întotdeauna avem de a face cu rămășițe de la ospățul funerar, modul în care apar uneori aceste resturi fac verosimilă ipoteza că au existat și depuneri rituale în legătură probabil cu rolul jucat de păsări în contextul funerar, dovedit pe cale etnografică²⁵.

Sub rezerva că datele acumulate până acum permit încheierea doar a unor concluzii cu caracter preliminar, impresia creată de fenomenul Jamnaja la vest de Bugeac, în Moldova (descoperiri concentrate în regiunea Siret-Prut), de-a lungul cursului Dunării Inferioare și din vestul bazinului carpatic, este aceea de manifestare relativ similară celei din nord-vestul Mării Negre, cu nuanțe totuși regionale / microregionale vizibile, mai ales la nivelul inventarului ceramic²⁶ și parțial a celui neceramic (metalic) (care reflectă bine influențele și contactele

¹⁵ E. V. Jarovoj, *Drevnejšie skotovodčeskie plemena Jugo-Zapada*, p. 99; Idem, *Drevnejšie monumental'nye izobraženija Dnestrovsko-Prutskogo mezhdureč'ja*, p. 55–61.

¹⁶ D. Ja. Telegin, *Über kulturelle Kontakte zwischen der neo-äneolithischen Bevölkerung des nord-pontischen Gebietes und der Balkan-Donauregion, in Hugelbestattung in der Karpaten-Donau-Balkan-zone während der äneolithischen Periode. Internationales Symposium Donji Milanovac, 1985*, ed. D. Srejić, N. Tasić, Balkanologi Institut Sanu 29, Belgrad, 1987, p. 41; E. V. Jarovoj, *Drevnejšie monumental'nye*, p. 60.

¹⁷ E. Ju. Novickij, *Stely epochi rannego metalla na Pravoberež'e Pruta i Nižnego Dunaja, in Drevnee Pričernomor'je*, Odessa, 1993.

¹⁸ Idem, *Monumental'naja skul'ptura drevnejšich...*, p. 35, 37; idem, *Stely epochi rannego metalla na...*, p. 32.

¹⁹ H. Ciugudean, *op. cit.*, p. 61.

²⁰ Vezi M7/T1 Cholmskoe, A. V. Gudkova, I. T. Černjakov, *Jamnye pogrebenija s kolesami u s. Cholmskoe, in Drevnosti Severo-Zapadnogo Pričernomor'je*, Kiev, 1981, p. 38, fig. 2/1.

²¹ E. Ju. Novickij, *Monumental'naja skul'ptura drevnejšich...*, p. 34.

²² G. N. Toščev, *Kurgany epochi bronzy mezoz'er'ja Jalpuga i Kagala, Zaporož'e*, 1992, p. 11–12, fig. 4/3.

²³ G. Kitov, I. Panajotov, P. Pavlov, *Mogilni nekropoli v Lovčeskija kraj. Ranna bronzova epoha (nekropol't Goran Slatina), in Razkopki i proučvanja*, 23, Sofia, 1991, p. 100, fig. 71/b.

²⁴ Chiar dacă nu a fost suficient argumentată, o evoluție tipologică a stelelor din nord-vestul și vestul Mării Negre, legate de anumite momente din istoria triburilor Jamnaja (vezi E. Ju. Novickij, *op. cit.*, p. 25–39), trebuie, credem, avută în vedere.

²⁵ Vezi în acest sens N. Bot, *Rituri funerare: vechime și semnificație, in Anuarul de folclor*, 3–4, Cluj, 1983, 48, 52; I. H. Ciubotaru, *Cântecul funerar și contextul său etnografic, in Caietele arhivei de folclor*, VII, 1986, Iași.

²⁶ În ceea ce privește ceramica din mormintele Jamnaja, descoperite în estul României, atragem numai atenția asupra câtorva „anomalii”, fără a încerca explicații ale lor: slaba prezență a amforelor în comparație cu zona Bugeacului, deși această formă are

active și multiple avute cu culturile Bronzului timpuriu carpato-dunărean și balcanic) și mult mai puțin prezente la nivelul ritului și ritualului funerar (inclusiv a modului de construire și acoperire a camerelor funerare)²⁷. Având în vedere această din urmă constatare este de presupus că lipsa aici a resturilor de căruțe din lemn (roți) (cu excepția descoperirii de la Placidol I) și în unele regiuni (Moldova, Muntenia, Oltenia) a stelelor antropomorfe și a acoperișurilor din piatră la mormintele Jamnaja este mai curând datorată stadiului cercetării și nicidecum unei caracteristici a lor în această privință. Descoperirea de la Chersăcosu este o confirmare a acestei afirmații.

*ANEXĂ

DATELE ANTROPOLOGICE REFERITOARE LA SCHELETUL DIN MORMÂNTUL JAMNAJA CU LESPED DE PIATRĂ DE LA CHERSĂCOSU (COM. DUDA-EPURENI, JUD. VASLUI)

Scheletul ne-a parvenit pentru studiu într-o stare excesiv de fragmentară. Aspectul său general era gracil.

Din craniu existau fragmente mici, de până la 3 cm lungime, provenind din regiunea frontală, temporală, parietală, occipitală, toate fără suturi.

Masivul facial era reprezentat doar de malarul stâng.

Dinții recuperați erau următorii: 2 molari 1 inferiori definitiv, în stadiu de mugure, 2 incisivi centrali superiori definitiv, aflați în același stadiu ca și precedenții, 2 canini superiori de lapte cu apexul deschis, 2 molari 1 de lapte superiori, parțial spărți.

Din oasele lungi s-au păstrat porțiuni diafizare provenind din humerus, cubitus, radius, femur.

Unul din metatarsienele I era întreg, având urme ale cartilajelor de creștere. S-au găsit, de asemenea, resturi de corpuri vertebrale și coaste.

Prezența parțială a danturii a permis stabilirea cu mai multă precizie a vârstei individului. După aspectul oaselor, s-a putut constata chiar de la începutul analizei că ele au aparținut unui *infans I*. Diferitele stadii în care se aflau dinții definitiv, pe baza schemei lui Ubelaker, au dus la concluzia că vârsta scheletului era de 3–4 ani.

Nu au existat suficiente elemente pentru determinarea sexului.

Un aspect interesant referitor la ritualul funerar practicat este prezența ocului care acoperea calota craniană. Nu s-a observat prezența lui pe malar sau pe celelalte oase ale scheletului.

Paleofaună. Împreună cu oasele copilului decedat, s-a găsit un fragment dintr-un os din aripă de pasăre, provenind probabil de la un cubitus.

UNE TOMBE TUMULAIRE JAMNAJA À DALLE EN PIERRE À CHERSĂCOSU (COMMUNE DE DUDA-EPURENI, DÉP. DE VASLUI)

RÉSUMÉ

En 1994, dans un tumulus situé à côté de la station d'autobus au voisinage du village de Chersăcosu (commune de Duda-Epureni, dép. de Vaslui) a été fortuitement découverte une tombe Jamnaja (de la phase ancienne ou de celle classique). La tombe avait comme toit une dalle en pierre façonnée, initialement en forme rectangulaire (stèle primitive). Dans la fosse funéraire, en forme rectangulaire, on a trouvé un squelette d'enfant, orienté ONO, couché sur le dos, les jambes repliées, affaissées par la suite vers la droite. Le mobilier

clare ascendente locale, existența cupelor cu picior decorate cu șnur (cădelnițe-afumători), de certă tradiție estică, formă deocamdată necunoscută în Bugeac.

²⁷ Alta pare a fi situația la sud de Balcani, în aria Ezero și Junacite, unde se întâlnesc și comunități Jamnaja aproape complet transformate (vezi tumulii de la Goljama Detelina sau Mednikarovo-Iskrica: K. Leštakov, B. Borisov, *Nadgrobna Mogila IV ot rannata bronzova epocha v zemliščeto na selo Goljama Detelina, obščina Radnevo*, în *Marica-Iztok. Archeologičeski proučvanija*, 3, Radnevo, 1995, p. 9–33; M. Kănčev, *op. cit.*, p. 35–63; K. Leštakov, C. Popova, *Nadgrobna mogila II (Goljamata Mogila) do selo Goljama Detelina, obščina Radnevo (I)*, în *Marica-Iztok. Archeologičeski proučvanija*, 3, Radnevo, 1995, p. 65–86; I. Panajotov, Șt. Alexandrov, *Mogilen nekropol ot rannata bronzova epocha v zemliščata na selata Mednikarovo i Iskrica*, în *Marica-*

Iztok. Archeologičeski proučvanija 3, Radnevo, 1995, p. 87–113; dar în T2/Pet Mogili, morminte tipice Jamnaja, T. K. Ruseva, *Jamni pogrebenija v Mogila Nr. 2 ot mogilen nekropol v zemliščeto na s. Pet Mogili, Novozagorsko*, în *Marica-Iztok. Archeologičeski proučvanija* 2, Sofia, 1994, p. 91–94; cauzele acestor diferențieri zonale sunt multiple și probabil că trebuie judecate de la caz la caz (grad de interacțiune cu mediul local, formă a prezenței triburilor într-o regiune sau alta – pendulări periodice, „puseuri”, începuturi de sedentarizare). Oricum, este prematur a vorbi despre o unică variantă „dunăreană” a culturii Jamnaja (conform I. Panajotov, *Date noi despre cultura mormintelor cu ocru din Bulgaria*, în *SympThrac* 8, Satu-Marc-Carei, 1990, p. 99), la vest de Bugeac și cu atât mai puțin despre o cultură aparte, aici formată sub influența Jamnaja (conform O. G. Șapoșnikova, *Jamnaja kul'turno-istoričeskaja obščnosti*, în *Arheologija USSR*, I, Kiev, 1985, p. 337–338).

funéraire était absent. La stèle de Cherăcosu est la première de ce type découverte en Moldavie et, jusqu'à présent, la première trouvée à l'ouest de Bouceag dans un contexte archéologique clair. De plus, elle appartient typologiquement aux plus anciens groupes de sculptures en pierre identifiées au nord-ouest de la Mer Noire, étant donc plus vieille que les autres stèles découvertes en Roumanie et en Bulgarie.

L'analyse du phénomène Jamnaja de l'ouest de Bougeac mène à la conclusion que celui-ci se manifeste relativement de la même manière que celui du nord-ouest de la Mer Noire, quelques nuances régionales étant toutefois saisissables. De cette manière on suppose que le manque dans l'espace carpato-balkanique des restes des charriots en bois et, dans quelques zones, des stèles anthropomorphes en pierre dans les tombes Jamnaja est dû au stade actuel de la recherche mais non à leur caractéristiques.

L'analyse anthropologique démontre que l'inhumé découvert à Chersăcosu appartient à un *infans I*, âgé de 3-4 ans. Au même endroit on a découvert aussi un *cubitus* d'un oiseau.

LÈGENDE DES PLANCHES

Pl. I. Chersăcosu – «Station de l'autobus»: 1, plan de la situation; 2, plan général du tumulus; 3, T. 2; 4, dalle en pierre.